

היום נלמד בעזרת ה':

דף קג

[ע"פ ביאור הכרזתא]

אמר רבי יוחנן: כל האומר שמנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה את ידיהן של בעלי תשובה. שסוברים שכשם שלא נמחלו למנשה עוונותיו אף שעשה תשובה, כך לא תועיל להם תשובתם.

דתני תנא קמיה דרבי יוחנן: מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנים.

ומנין לנו דבר זה?

דכתיב: "בן שתיים עשרה שנה מנשה במלכו, וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים, ויעש אשרה וכו' כאשר עשה אחאב מלך ישראל".

משמע, שעבד מנשה עבודה זרה ועשה אשרה, כמנין השנים שעשה זאת אחאב מלך ישראל. ואחאב עבד עבודה זרה כל ימי מלכותו.

כמה מלך אחאב - עשרין ורתין שנין. מנשה כמה מלך - חמשים וחמש. דל מינייהו [החסר מהם] עשרים ורתין שנים, שבהם עבד עבודה זרה, כפי שעשה אחאב, פשו להו [נותרו להן] תלתין ותלת שנים שלא עבד עבודה זרה, אלא עשה תשובה.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב גבי מנשה: "ויתפלל אליו [אל ה'] וישמע אליו ויחתר לו וישמע תחנתו, וישביהו ירושלם למלכותו וגו'", למה

נאמר במקרא "ויחתר לו", והלא "ויעתר לו" מיבעי ליה!

אלא, מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין, שהיתה מעכבת שלא לקבלו בתשובה. ועל ידי המחתרת פשט הקדוש ברוך הוא ידו וקיבל את מנשה בלא ידיעת מדת הדין.

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב: "בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו", וכתבי: "בראשית ממלכת צדקיהו", למה נקט הכתוב דווקא גבי מלכים אלה "בראשית"? וכי עד האיזנא לא הוו מלכי [וכי עד עתה לא היו מלכים]? אלא, בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, כפי שהיה בימי בראשית, בשביל [בגלל] יהויקים, שהיה רשע.

נסתכל הקדוש ברוך הוא **בדורו** של יהויקים, שהיו בהם צדיקים, שעדיין לא כלו החרש והמסגר - **ונתקרה דעתו**.

וכמו כן **בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו** כבימי בראשית [וזוהו שנקט גבי שני מלכים אלו "בראשית ממלכות, בראשית ממלכת"], **כשביל דורו של צדקיה, שהיו רשעים**.

נסתכל הקדוש ברוך הוא **בצדקיה עצמו** - **ונתקרה דעתו**.

ותמהינן: הרי **בצדקיה נמי כתיב: "ויעש הרע בעיני ה'!"** ואיך נתקרה דעתו של הקדוש ברוך הוא כשנסתכל בו?

ואמרינן: באמת צדיק היה, אלא **שהיה בידו למחות בדורו שלא יעשו רע - ולא מיחה, לכן נכתב עליו "ויעש הרע בעיני ה'".**

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: **מאי דכתיב: "איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת?"**

אמר הקדוש ברוך הוא: **כעסתי על המלך אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק - זיבח וקיטר לאלהיהם. שנאמר: "ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו, ויאמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אתם, להם אזבח ויעזרוני. והם היו לו להכשילו ולכל ישראל".**

ומצד שני, **שחקתי עם המלך אמציה, ונתתי מלכי אדום בידו, הביא אלהיהם והשתחוה להם. שנאמר: "ויהי אחרי בוא אמציהו מהכות את אדומים, ויבא את אלהי בני שעיר, ויעמידם לו לאלהים, ולפניהם ישתחוה, ולהם יקטר".**

וזו כוונת המקרא דלעיל: **"איש" זה הקדוש ברוך הוא [שנקרא 'ה' איש מלחמה]. "איש אויל" - אלו המלכים אחז ואמציה. "ורגז ושחק - ואין נחת", בין כשהקדוש ברוך הוא כועס עמהם, ובין כשהוא שוחק עמהם - אינן יראין וחתים מלפניו לחזור למוטב.**

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: בכיי ליה למר דלא ידע, חייכי למר דלא ידע, ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש.

והיינו, שכך אומרים העולם: כשהחכם רוצה להשפט ולהתווכח עם בני אדם להחזירם למוטב, בין שהוא כועס עליהם, ובין שהוא שוחק עמהם, אינם יראים מלפניו, ואינם חוזרים למוטב.

כתוב לאחר שנבוכדנצר וחילו בקעו את חומות ירושלים: **"ויבאו כל שרי מלך בכל וישבו בשער התוך".**

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: **"שער התוך" הוא מקום שהיו מחתכין בו הלכות ["התוך" - לשון חיתוך, שאותיות ה"א וחי"ת מתחלפות], דהיינו הר הבית**

והעזרה, ששם מקום מושב הסנהדרין, ועתה הפך אותו מקום למושב לצים של מלכי בבל.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: באתרא דמריה תלא ליה זייניה [במקום שהאדון תולה את כלי זינו] - **תמן קולבא רעיא קולתיה תלא** [שם הרועה הנכל תולה את כדו].

(סימן: על שדה בתים לא תאונה).

אמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: מאי דכתיב: **"על שדה איש עצל עברתי, ועל כרם אדם חסר לב, והנה עלה כלו קמשונים, כסו פניו חרלים, וגזר אבניו נהרסה?"**

"על שדה איש עצל עברתי" - זה אחז. ונקרא עצל, משום שחתם את התורה, ובטל את העבודה, וכדלהלן.

"ועל כרם אדם חסר לב" - זה מנשה. שקדר אזכרות שבספר תורה, והרס את המזבח.

"והנה עלה כלו קמשונים" - זה אמון, שהעלה שממית על המזבח, וכדלהלן.

"כסו פניו חרלים" - זה יהויקים, שכיסה פניו מאורו של הקדוש ברוך הוא, כדלקמן.

"וגזר אבניו נהרסה" - זה צדקיהו, שהיה צדיק, ונחרב בית המקדש בימיו.

ועוד דבר אמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה:

ואלו הן:

א. **כת לצים,**

ב. **כת שקרנים,**

ג. **כת חניפים,**

ד. **כת מספרי לשון הרע.**

ומנין לנו דבר זה?

כת לצים אינה מקבלת פני שכינה, דכתיב: **"משך ידו את לצצים"**. דהיינו, הקדוש ברוך הוא מושך ידיו מן הלוצצים, שלא להתקרב אליהם.

כת שקרנים - דכתיב: **"דבר שקרים לא יכון לנגד עיני"**.

כת חניפים - דכתיב: **"כי לא לפניו חנף יבוא"**.

כת מספרי לשון הרע, דכתיב: **"כי לא אל חפץ רשע אתה, לא יגרך רע. צדיק אתה, ולא יהיה במגורך רע"**. ומדובר במספרי לשון הרע, כפי שכתוב בהמשך

הפרק: "תאבד דברי כזב וגו'", ועוד כתוב בהמשך: "כי אין קרבם הוות, קבר פתוח גרונם, לשונם יחליקון". ואמר הכתוב, שאותם בני אדם לא יהיו במגוריו של הקדוש ברוך הוא.

ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: מאי דכתיב: "לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך"?

"לא תאנה אליך רעה" - שלא ישלוט בך יצר הרע.

"ונגע לא יקרב באהלך" - "אהלך" אשתך היא. שאשתו של אדם קרויה אהלו. והיינו, שלא תמצא את אשתך במצב ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך ואתה תאב לה.

ועל ספק נדה האדם מיצר יותר מאשר ודאי נדה, כי יצרו תוקפו, ואומר בליבו: טהורה היא, ועל חינם אני מונע עצמי ממנה.

דבר אחר: "לא תאנה אליך רעה" - שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים.

"ונגע לא יקרב באהלך" - שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.

עד כאן ברכו אביו [ברך דוד את שלמה בנו]. כי ברכות אלו, דרך האב לברך את בנו. שלא יארע לו ספק נדה, יצר הרע, והרהורים רעים, ושלא יקדיחו בניו ותלמידיו את תבשילם.

אבל האם אינה נותנת דעתה לדברים אלו, אלא לדברים שהיא חוששת שיארעו ויזיקו לבנה. שינצל מאבני נגף, ומשדים ורוחין. ולכן מסתבר שאת הברכות שמכאן ואילך - ברכתו אמו [את שלמה]: **"כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, על כפים ישאונוך וגו'** [פן תגוף באבן רגלך], **על שחל ופתן תדרך וגו'.** **עד כאן ברכתו אמו.**

מכאן ואילך - ברכתו שמים:

"כי בי חשק ואפלטתה, אשגבהו כי ידע שמי, יקראני ואענהו, עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו, אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי". ומקרא זה שייך רק בקדוש ברוך הוא, שאומר: מי שחושק בי - אפלטתו ואצילהו.

אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב: "וימנע מרשעים אורם, וזרוע רמה תשבר"?

מפני מה האות עי"ן של המילה רשעים תלויה, ואינה כתובה ביושר עם כל השורה, ונראה כאילו כתוב "רשים", בלי האות עי"ן?

כיון שנעשה אדם רש מלמטה, שיש לו שונאים, ואין דעת הבריות נוחה הימנו - **נעשה רש אף מלמעלה.** שבידוע ששונאין אותו גם מלמעלה. ולכן כתוב "רשים", שמשמע - שתי רשויות. והיינו, שהוא רש גם למטה וגם למעלה.

ומקשינן: אם כן, למה נכתבה האות עי"ן? **ולא נכתביה את האות עי"ן כלל**, ויהא כתוב בפסוק "רשים" להדיא!

ואמרינן: **רבי יוחנן ורבי אלעזר** ביארו את הדבר.

חד [אחד מהם] **אמר**: לא נכתב הדבר בפירוש, **מפני כבודו של דוד**. שהרי לדוד היו שונאים רבים, ויאמרו שאף אותו שונאין גם מלמעלה! ובאמת אין הדבר כן, כי אין הכלל הזה נוהג בצדיקים.

וחד [ואחד מהם] **אמר**: **משום כבודו של נחמיה בן חכליה**. שאף לו היו שונאים רבים.

תנו רבנן: **מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים** [בספר ויקרא], שהיה מחדש בו כל שנה, ודורשו מפלפולו, **כנגד שני מלכותו** [שמלך חמשים וחמש שנה].

אחאב - היה שונה **שמונים וחמשה פנים** בתורת כהנים.

ירבעם - היה שונה **מאה ושלושה פנים** בתורת כהנים.

תניא, היה **רבי מאיר אומר**: **אבשלום - אין לו חלק לעולם הבא**. שנאמר: **"ויכו את אבשלום וימיתו"**. ודורשים כך את המקרא:

"ויכוהו" - בעולם הזה.

"וימיתו" - לעולם הבא.

תניא, **רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר**: המלכים **אחז ואחזיה**, וכן כל מלכי ישראל **שכתוב בהן**: **"ויעש הרע בעיני ה'"**, לא חיין לעולם הבא עם הצדיקים - ואף לא **נידונין** בגיהנם עם הרשעים.

כתוב: **"וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד, עד אשר מלא את ירושלים פה לפה, לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה, לעשות הרע בעיני ה'."**

הכא תרגימו: מה שכתוב בפסוק שמנשה שפך דם נקי הרבה מאד, אין הכוונה שהרג הרבה בני אדם, אלא היינו **שהרג את ישעיה הנביא**, ששקול כנגד הרבה בני אדם, וכדלהלן.

במערבא אמרי: **שעשה צלם כבד מאוד, משאוי אלף בני אדם, ובכל יום ויום** היה אותו הצלם **הורג את כולם** [את כל נושאים]. שהיו נבקעים מכובד המשאוי.

כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה: **שקולה נשמה של צדיק אחד - כנגד כל העולם כולו?**

כמאן דאמר: **ישעיה הרג**. וזהו שנאמר: **"אשר מלא את ירושלים פה לפה"**, שנשמתו של צדיק שקולה כמי שמילא את ירושלים חללים חללים.

כתיב גבי מנשה: "וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלקים". הרי שעשה פסל אחד. ומצד שני כתיב: "העמיד את האשרים והפסילים", הרי שעשה פסילים רבים!

אמר רבי יוחנן: בתחלה עשה לו לפסל פרצוף אחד. ולכסוף עשה לו ארבעה פרצופים, כדי שתראה אותו השכינה מכל צד שתכנס לעזרה - ותכעוס. אחז העמידו [את הפסל] בעלייה. שנאמר: "ואת המזבחות אשר על הגג עלית אחז וגו'".

מנשה העמידו בהיכל. שנאמר: "וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה בנו: בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל, אשים את שמי לעולם".

אמון הכניסו [את הפסל] לבית קדשי הקדשים. שנאמר: "כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס".

מאי "כי קצר המצע מהשתרע"?

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כי קצר המצע הזה, בית המקדש, מלהשתרר עליו שני רעים כאחד. דהיינו: השכינה, והצלם.

מאי "והמסכה צרה וגו'?" אמר רבי שמואל בר נחמני: רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא - הוה קא בכי. מי שכתב בו: "כנס כנד מי הים", תעשה לו מסכה צרה? דהיינו, שהיא לו כאשה שנעשית צרה לחברתה?

אחז בטל את העבודה, וחתם את התורה. שנאמר: "צור תעודה, חתום תורה בלמודי".

מנשה קדר את האזכרות, והרס את המזבח.

אמון שרף את התורה, והעלה שממית על גבי המזבח. דהיינו, שביטל את עבודת בית המקדש מכל וכל, עד שארגו העכבישים את קוריהם על גבי המזבח. אחז התיר את הערוה.

מנשה בא על אחותו.

אמון בא על אמו. שנאמר: "כי הוא אמון הרבה אשמה".

רבי יוחנן ורבי אלעזר נחלקו בדבר זה, מהי כוונת המקרא "הרבה אשמה":

חד אמר: ששרף את התורה.

וחד אמר: שבא על אמו.

אמרה לו אמו: כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו?

אמר לה: אכן, אינני הנהנה מכך. אלא, כלום אני עושה - אלא להכעיס את בוראי!

כי אתא יהויקים אמר: קמאי לא ידעי לארגוזי [המלכים הראשונים שלפנינו לא ידעו להכעיס את המקום].

אנו נכעיסנו! **כלום אנו צריכין** [לשם מה אנו צריכים את הקדוש ברוך הוא] - **אלא לאורו**, שאנו צריכים את השמש שתאיר לנו - הרי יש לנו **זהב פרויים**, שהוא מאיר ביותר, **שאנו משתמשין בו**. יבוא הקדוש ברוך הוא - **ויטול אורו! אמרו לו** ליהויקים בני דורו: היאך אתה אומר שאינך צריך לקדוש ברוך הוא, **והלא כסף וזהב**, שאתה אומר שתשתמש בו להאיר, **שלו הוא! שנאמר: "לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות!"** אמר להם יהויקים: **כבר נתנו לנו** הקדוש ברוך הוא. **שנאמר: "השמים שמים לה', והארץ נתן לבני אדם"**. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: **מפני מה לא מנו את יהויקים עם אותם שאין להם חלק לעולם הבא? וכי משום דכתיב ביה דברי רשע כאלה: "ויתר דברי יהויקים ותעבתיו אשר עשה והנמצא עליו" לא מנאוהו?! והיות והזכירה הגמרא מקרא זה, מביאה הגמרא שנחלקו חכמים בביאורו.**

מאי: "והנמצא עליו"? נחלקו בביאור הדבר רבי יוחנן ורבי אלעזר. חד [אחד מהם] אמר: שחקק שם עבודה זרה על אמתו, מתוך שהיה אדוק בה. וחד [ואחד מהם] אמר: שחקק שם שמים על אמתו, כדי לבזותו. ועתה חוזרת הגמרא לשאלתו של רבא, מפני מה לא מנו את יהויקים. אמר ליה רבה בר מרי לרבא: **בענין המלכים** שאין להם חלק לעולם הבא, **לא שמעתי** מפני מה לא הוזכר יהויקים.

אבל בענין הדיוטות שאין להם חלק, **שמעתי** מפני מה לא הוזכר ביניהם מיכה [שעשה פסל לעבודה זרה]:

מפני מה לא מנו את מיכה?

מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים, שהיו כולם מתארחים אצלו. שנאמר: "כל העובר ושב אל הלויים".

"ועבר בים צרה והכה בים גלים". אמר רבי יוחנן: **זה פסלו של מיכה**. והיינו, שכאשר יצאו ישראל ממצרים, רצה משה לקחת עמו את ארונו של יוסף, שהיה מוטל בעומק הנילוס. וכתב את השם, והשליכו לתוך הנילוס, ואז צף הארון. ומיכה ראה, ונטל את השם בהחבא.

וזהו שנאמר: **"ועבר בים צרה"**, שכשהעביר הקדוש ברוך הוא את ישראל, עבר עמהם מיכה, ובידו השם, כדי לעשות את העגל.

תניא, רבי נתן אומר: מקומם של מיכה ופסלו היה במקום ששמי גרב. **מגרב לשילה**, ששם היה משכן ה', מרחק שלשה מילין. **והיה עשן המערכה, שעלה משילה, ועשן פסל מיכה, שעלה מגרב, מתערבין זה בזה.**

בקשו מלאכי השרת לדחפו למיכה.

אמר להן הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, לפי שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה, שלא מיחו ישראל בידו של מיכה, נענשו אנשי פלגש בגבעה. שנהרגו באותו מעשה ארבעים אלף מישראל.

כי אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: בכבודי [כלומר, על חילול כבודי, כשעשה מיכה את פסלו] - לא מחיתם. ועתה, על כבודו של בשר ודם - מחיתם!?

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא: גדולה לגימה [אכילה, שמאכילין את האורחים], שהרחיקה שתי משפחות, עמון ומואב, מישראל.

שנאמר: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים".

דבר זה אמר רבי יוחנן משמו של רבי יוסי בן קיסמא.

ורבי יוחנן דידיה [עצמו] אמר: הלגימה -

מרחקת את הקרובים, ומקרבת את הרחוקים,

ומעלמת עינים מן הרשעים [גורמת שכביכול הקדוש ברוך הוא אינו רואה מעשי הרשע, ואינו משלם לו כפרי מעלליו],

ומשרה שכינה על נביאי הבעל,

ושגגתו עולה זדון. דהיינו, שאף אם לא האכיל בשגגה, הרי זה נחשב לו כזדון, ונענש על כך.